

PSİKOLOJİDE EKOLOJİK YAKLAŞIM

Dr. Ali DÖNMEZ
A.Ü. Eğitim Fakültesi
Psikoloji Bölümü

Giriş

1940'ların sonlarına doğru Barker, Wright ve arkadaşları, çocuk gelişim ve davranışını çocukların doğal çevreleri içinde inceleme amacı güden girişimleri sonucu psikolojide ekolojik yaklaşımın temellerini atmışlardır. Girişimin temel amacı, doğal çevrenin ürünü davranış ve koşullara araştırmacının etki ve katkısı olmaksızın çocuk davranışının akışını bireysel olarak gözlemek, kaydetmek ve analiz etmektir. Fakat bireysel davranış konu alan bu ilk aşamadaki gözlem ve incelemelerin bir başka ve belkide en çarpıcı sonucu, çevre-davranış etkileşimine ilişkin ilginç bazı gözlemler olmuştur. Öyleki aynı çocukların davranışları bir çevreden diğerine büyük farklılıklar gösterirken aynı çevrede aynı çocukların davranışları arasında da büyük bir benzerlik gözlenmiştir. Diğer bir deyişle, davranışta çevreden çevreye görülen değişmelerin aynı çevrede bireyden bireye değişmelerden çok daha keskin, çok daha belirgin olduğu görülmüştür. Örneğin,

Akademik sınıflarında gözlenen ilkökul birinci sınıf öğrencileri örgütlü etkinlik, duruşta az değişme, yavaş tempo, ciddi mizaç ve sınırlı çeşitlilikle nitelendirilebilecek bir davranış örüntüsü sergilemişlerdir; aynı çocuklar bir dakika sonra okul bahçesinde gözlemlenirken davranışlarında daha az örgütlülük, daha hızlı tempo, daha coşkulu mizaç ve daha çok çeşitlilik görülmüştür (Gump, 1971 s. 130-134).

Bu çeşit gözlemler ekolojik çevrenin bu çevrede yaşayanların davranışları üzerindeki zorlayıcı niteliğini inandırıcı bir biçimde göstermişti. O kadar ki,

Gurup içindeki bireylerin ortak nitelikleri paylaştıkları söylenebileceğine göre, aynı ekolojik birimi kullanan bireyler, o birime özgü, bütünlüğüne ve tek tek bireylerin üstünde onlardan bağımsız bir davranış örüntüsü sergileyeceklerdir; öte yandan farklı ekolojik birimleri kullanan

bireyler de gene bütünlüğüne, tek tek bireylerin üstünde ve onlardan bağımsız farklı davranış örüntüleri sergileyeceklerdir. (Barker, 1968, s. 260).

gibi bir varsayımın hiç de gerçeğe ters düşmeyeceği düşünülmüştür.

Çocuk gelişimi ve davranışını, çocuğun doğal yaşam çevresi içinde incelemek amacıyla güden bu girişim Barker ve arkadaşlarını Kansas'ta Midwest Psikoloji istasyonunun kurulmasına götürdü. Psikoloji istasyonunun işlevi, insan davranışının ve bu davranışın içinde geçtiği çevrenin doğal durumlarda gözlenip araştırılmasını kolaylaştırmaktı. Bu amaç, doğa bilimlerinde çoktandır yararlanılagelen çeşitlen bir fırsat ve yaklaşımın psikoloji bilimine tanıtılmasıyla gerçekleştirilebilirdi. Barker'ın deyişle «bilimin gerçeklerinin laboratuvarların gerektirdiği hazırlık ve seçim süreçleriyle değiştirilmemiş olarak araştırılıp anlaşılmasını sağlayabilecek bir ana yöntemin psikolojiye girme gerekiyordu» (1968 s. 1). Ekolojik Psikolojinin kurucularına göre, denetçi ve belli bir oranda araştırmacının yarattığı koşullar altında deneysel ve laboratuvar yöntemlerini kullanarak psikolojik insan davranışını hakkında oldukça yüklü bir bilgi ambarı oluşturmuştur. Fakat doğal koşullar altında oluşagelen insan davranışı ve bu koşulların doğa'daki dağılımı hakkında çok az şey bilinmektedir. Bu yüzden Kansas Üniversitesi ekolojik psikologlarınca benimsenen yönetsel yaklaşım, deneyciliğe karşı gözlemcilik ve kaydedicilik olmuştur. Bu iki yönetsel yaklaşım aktarıcı ve işleyici veri toplama sistemleri olarak karşılaştırılmıştır (Barker, 1968). Birinci veri toplama sisteminde psikolojist insan davranışını ve çevresel belirleyicileri hakkında bilgi toplar, kaydeder, bilimsel dile çevirir ve başkalarına aktarır. İkinci veri toplama sisteminde ise psikolog davranışın koşullarını, girdileri ayarlamak, kendi yaratması koşullar eklemek ve dolayısıyla sonucu belli bir yönde etkilemek yoluyla değiştirir. Özet olarak, yöntemle ilişkin sorunun özünü araştırma bulgularının genelleştirilebilirliği o-

luşturmaktadır. Daha açık bir anlatımla, ekolojik psikologlar, bir deneyin bulgularını, deneycinin etki ve katkısından uzak bir gerçek-yaşam durumuna genelleme girişiminde bulunduğu zaman, deneyde deneyci tarafından yaratılan koşulun bu gerçek-yaşam durumunu temsil eder nitelikte olması gerektiği görüşündedirler. Fakat gerçekte olan genellikle bu değildir. Çeşitli etkenler sıklıkla deneyde yaratılan koşulun temsil edebilirlik niteliğini yozlaştırmaktadır (Williams, 1968). Böylece, savunulan genel yönetsel görüşe uygun olarak ekolojik psikoloji, her yeni bilim dalı gibi, alanını oluşturan konuyla (doğal çevresi içinde insan davranışı) uğraşabilmek için kendi özel yöntem ve kavramlarını geliştirmek zorunda idi ve sonuç da bu oldu. Midwest Psikoloji İstasyonunda yirmi yılı aşkın bir süre içinde yaptıkları çalışma ve araştırmalarda Barker ve arkadaşları ekolojik psikolojinin kuram ve yöntemlerini geliştirdiler. Üç ayrı yöntem geliştirmişti: Etkinlik alanı tarama yöntemi, spesimen kayıt yöntemi ve davranış alanları tarama yöntemi. Bu yazıda üzerinde durulan yöntem bu üçüncü yöntemdir (Davranış Alanları Tarama Yöntemi). Davranışın doğal çevre durumlarında bilgi aktarıcı yöntemlerle betimsel olarak araştırılmasına olan gereksinime ve bu tür araştırmaların değerine ilişkin daha kapsamlı tartışmalar yazında vardır ve yinelenmelerine gerek yoktur. Bak. Barker, 1963, 1968, 1969; Williams and Raush, 1969; Gump, 1972; Brandt, 1972; Sells, 1969).

Davranış Alanları Kuramı ve İlgili Araştırma

Kuram

Ekolojik Psikolojinin ana sorunlarından birisi konusunu oluşturan olguların doğal birimlerinin saptanması idi. «Molar insan davranışının çevresini oluşturan doğal birimler nelerdir?» «Bir topluluğun ya da bir kültürün sistematik olarak araştırılabilecek, psikolojik bakımdan önemli, bilimsel açıdan yeterli parçaları nelerdir?» gibi temel sorulara yanıt bulmak gerekiyordu. Diğer bir anlatımla, kolayca kimliklenebilir ve oldukça yeterli bir biçimde tanımlanabilir ekolojik birimlerin saptanması ve bulunması zorunu idi. Sonuç da bu olmuştu. Midwest Psikoloji İstasyonu'nda yürütülen çalışma ve incelemeler ekolojik psikolojinin konusunu oluşturan olguların doğal çevresel birimleri olarak «davranış alanları'nın» saptanmasına yol açtı.

Bir davranış alanı, belli bir ortamla, bu ortama bağlı, bu ortamın zamansal ve yerel sınırları ile çevrelenmiş ve bu ortamla arasında yapısal benzerlik ya da «eşyapısallık» bulunan, öncelikli ve kalıcı (birey-dışı, bireylerin üstünde ve onlardan bağımsız) bir davranış kalıbı olarak tanımlanabilir (Barker ve Wright, 1955; Barker, 1968). Örnek olarak, bir avukat dairesi, bir matematik sınıfı, bir berber dükkanı, bir eczane, bir bakkal dükkanı, bir kahvehane, bir fakülte kurulu toplantısı ve benzerleri gösterilebilir.

Yukardaki tanım dört temel kavramı içermektedir. Bunları örneklerle kısaca açıklamak yararlı olacaktır :

Ortam, bir davranış alanının psikolojik olmayan öğelerinin bütünüdür ve bir yerleşim merkezinin belirli fiziksel-zamansal parçalarından oluşur. Örneğin, bir berber dükkanının ortamı, belli bir yerleşim merkezinin belli bir yerinde, belli bir zamanda, belli davranış-nesnelerinin belli bir örüntü içinde serpiştirildiği bir odadan (yer, zaman ve nesnelere gurubundan) oluşur.

Öncelikli ve kalıcı davranış kalıbı, bir grup olarak insanların davranışında katılan bireylerden bağımsız gözlenebilir bir davranış kalıbıdır. Örneğin, bir berber dükkanında «traş olma-traş etme» böyle bir davranış kalıbıdır.

Öncelikli ve kalıcı davranış kalıbının ortamın yerel, fizik ve zamansal sınırları ile sarılmış olması; eğer bir berber dükkanı saat 8-19 arası açıksa, kalıcı davranış kalıbı «traş olma-traş etme» bu iki zaman sınırı içinde yer alır, yani ortamın zamana ilişkin sınırları ile sarılmıştır. Aynı davranış kalıbı belli bir semtteki bir odada yer alır. Duvarlarla yani ortamın fizik ve yerel parçalarınca sarılmıştır.

Ortamla davranış kalıbı arasında eşyapısallık; kalıcı davranış kalıbının yapısı ile ortamın yapısı arasında bir benzerlik, uyum, düzenlilik, tutarlılık kısaca eşyapısallık vardır. Bir sınıfta sıralar öğrencileri karatahtaya bakıtacak biçimde yerleştirilmiştir. Kürsü ya da tahta sınıfın arkasına değil önüne öğrencilerin karşısına yerleştirilmiştir. Kürsü, öğretmeni öğrencilere dönmeye zorlar konumdadır.

Diğer niteliklerinin yanında bir davranış alanı davranış-nesne düzenlemelerinden oluşur. Başka bir deyişle, bir davranış alanı bir davranış-nesnelere takımıdır. Örneğin, bir lokan-

tada mutfak, yemek salonu ve kasa böyle birer davranış-nesne düzenlemeleridir. Sonuç olarak, davranış-nesne düzenlemeleri davranış alanını ve bütün nitelikleriyle davranış alanının belli bir topluluğu da ekolojik çevreyi oluşturur (Davranış alanlarıyla ilgili ayrıntılar için bak, Barker ve Wright, 1955; Barker, 1968).

Davranış alanları kuramının ve dolayısıyla ekolojik psikolojinin temel konularını; (a) doğal ve günlük ortamlarında davranışsal olgular, (b) davranışın doğal çevresi ve (b) davranışla çevre arasındaki doğal ilişkiler oluşturmaktadır. Davranışla çevre arasındaki doğal ilişkiler ekolojik psikolojinin ana konularından biridir, çünkü, ekolojik psikolojlara göre çevrenin onu kullanan bireylerin davranışını düzenleyen, biçimlendiren zorlayıcı etkileri vardır. Öyleyse, farklı ekolojik çevreler farklı davranış üreten ortamlar mıdır? Davranışlarda farklılıklar ya da benzerlikler bu davranışları üreten çevrelere dayanılarak kestirilebilir mi? Gibi sorular ekolojik psikoloji için önemli araştırma sorunları olacaktır.

Barker (1960) ayrıca iki küçük kasabada (Midwest, Kansas, A.B.D. ve Yordale, Yorkshire, İngiltere) kamu davranış alanları üzerinde yaptığı gözlemlerin sonuçlarına dayanarak «insan gücü yetersizliği» adını verdiği kavram önerdi. Bu kurama göre, bir davranış alanını işler durumda tutacak belli görevler için yetişmiş insan gücünde yetersizlik davranış alanını kullananlar için önemli davranışsal ve öznel sonuçlara yol açacaktır.

Yetişmiş insan gücü bakımından yetersiz davranış alanlarını kullananlar aynı açıdan yeterli ya da zengin davranış alanlarını kullananlarla karşılaştırıldığında, öncekilerin davranış alanını işler durumda tutabilmek ve bundan yararlanabilmek için (a) daha çok çalıştıkları, davranış alanına ilişkin etkinliklerde daha çok zaman harcadıkları, (b) davranış alanının programlanmış eylemlerinden sayı ve çeşit olarak daha çoğunu yerine getirdikleri, (c) daha sıklıkla sorumluluk gerektiren görevlere getirildikleri, (d) kişiler arası farklılıklara daha az duyarlı ve bu farklılıkları daha az değerlendirmeye yönelik oldukları, (e) davranış alanı içinde daha düşük düzeyde edimi hoş gördükleri, davranış alanına kişileri kabulde daha düşük standartlara razı oldukları, (f) davranış alanı içinde bireylere daha yüksek işlevsel önem verdikleri, (g) başkalarına artan derecelerdeki bağımlılık yüzünden kendilerine güvensizliğin yüksek olduğu, (h) başarı ve başarısızlık dene-

yimleriyle daha sık karşılaştıkları ileri sürülmüştür. Bütün bunlara neden de yeterli insan gücüne sahip topluluklarla karşılaştırıldığında davranış alanlarını işler tutabilmek için yeterli insangücünden yoksun topluluklar aynı davranış örüntülerini ya da kalıplarını daha az sayıda ve daha az kalifiye kişilerle yürütmek zorunda kalacaklardır. Eldeki insan gücüne oranla yapılacak çok şey vardır ve böyle davranış alanlarını kullananlar bu yetersizliği daha çok çalışarak ödünlemek zorundadırlar. Eğer davranış alanlarından aradıkları doumlara ulaşmak istiyorlarsa.

Araştırmalar

Midwest Psikoloji İstasyonu'ndan kaynaklanan ekolojik çalışmalar daha çok Barker'in kuramının bu ikinci yönü yani insangücü yetersizliği üzerinde durmuşlardır. Diğer bir deyişle araştırmacılar, genellikle, davranış alanlarındaki insangücü yetersizliğinin kullananların davranışı üzerindeki etkileri üzerinde durdular.

Barker'in (1960) Midwest - Yordale gözlemlerinden elde ettiği bulgulara göre, Yordale'in yarısı kadar nüfusu olmasına karşın, Midwest, gözlemlerin yapıldığı bir yılda Yordale'ninkinin 1.18 katı daha fazla davranış alanı işletmiş ya da işler durumda tutmuştu. Öte yandan, Midwest davranış alanlarının topluluk üyelerince doldurulmak üzere içerdikleri sorumluluk konumları (pozisyonları) Yordale davranış alanlarında içerilenlerden 1.67 defa daha fazla idi. Diğer bir anlatımla, Midwest'lilerle Yordale'lilerle karşılaştırıldığında, daha az sayıda insanla daha çok sayıda davranış alanını işletmek ve daha çok sayıda sorumluluğu yerine getirmek zorundaydılar. Midwest'te kişi başına düşen ortalama sorumluluk konumu sayısı Yordale'dekinin 3 katı idi. Bir sorumluluk konumu; bir davranış alanı içinde o davranış alanının etkili işlev görebilmesi için gerekli olan ve belli sorumlulukların yerine getirilmesini istemleyen odak noktalarından herbiridir biçiminde tanımlanabilir. Bir lokantada ahçılık, garsonluk, kasiyerlik böyle sorumluluk konumlarıdır. Ama davranış alanlarını kullananlar için olan müşterilik, üyelik dinleyicilik, seyircilik ve benzeri konumlar sorumluluk konumları arasına girmez (Barker, 1960, s. 43).

Barker ve Barker (1961 a) ayrıca burada sözü edilen salt çevresel farklılıkların sonucu olarak bilişsel ve güdüsel farklılıkların da beklenebileceğini ileri sürdüler. Öyle ki, daha az insanla daha çok sayıda davranış alanını işlet-

mek ve işler durumunda tutmak zorunda olmanın sonucu; (a) Dale'lilerle karşılaştırıldığında, Midwest'liler kendilerini daha önemli kişiler olarak algılayacaklardır. Çünkü topluluklarının davranış alanlarını işletmede kendilerine gereksinim olduğunu, bu açıdan toplulukları için değer taşıdıklarını bileceklerdir, (b) Dale'lilerle karşılaştırıldıklarında Midwest'lilerin sosyal statüleri ve kendilerine saygıları daha yüksek olacaktır. Ayrıca Midwest'liler başarı ve başarısızlık deneyimleri ile daha sık karşılaşacaklar, onlar arasında kişisel kararsızlık daha fazla görülecektir; (c) Yordale'e göre Midwest çok yönlü, uyarlanabilir ve sorumlu davranışa daha çok önem verecektir; çünkü davranış alanlarını işletmede sınırlı sayıdaki bireylerinin katkısına gereksinimi vardır.

Gump ve Friesen (1964) lise üçüncü sınıf öğrencilerinin akademik sınıfları dışındaki okul davranış alanlarına katılmalarını küçük ve büyük liselerde gözlediler. Araştırmacılar küçük okul davranış alanlarının insangücü bakımından yetersiz, büyük okul davranış alanlarının ise yeterli ya da artık insangücüne sahip olduklarını varsaydılar. Bulgular bu varsayımı doğrular nitelikte idi. Küçük okul öğrencileri büyük okul öğrencilerinden daha çok türden davranış alanlarına girip çıkmışlardı. Ek olarak, küçük okul öğrencilerinin girip kullandıkları davranış alanlarında daha yüksek oranda önem ve sorumluluk konularında bulundukları gözlemlendi. Millems (1964 b) de bir araştırmasında Gump ve Friesen'in gözlemleri için seçtikleri iki lisenin öğrencilerini denekler olarak aldı. Bu araştırma bulgularına göre, büyük okulda davranış alanı başına küçük okuldakinin 4 katı daha fazla öğrenci düşmekteydi; davranış alanları büyük okula göre insan gücü bakımından yetersiz olan küçük okul öğrencileri, davranış alanı etkinliklerine katılmanın kendileri için hem daha çekici hem daha zorlayıcı olduğunu belirtirler; küçük okul öğrencilerini davranış alanı etkinliklerine katılmaya zorlayan güçler büyük okul öğrencilerinin bildirdiklerinin iki katı idi.

Bu araştırmalar ve diğerleri (Baird, 1967; Wicher, 1969 a, 1969 b; Wicher ve Mehler, 1971; Willems, 1963) Barker kuramını, özellikle gözlenebilir davranış açısından destekler nitelikte bulgularla sonuçlandı.

Barker kuramına ilişkin ekolojik gözlem ve incelemeler ayrıca davranış alanlarını kullananların deneyimlerini de konu aldılar Gump

ve Friesen (1967) davranış alanlarında insan gücü yetersizliğinin insan davranışı üzerindeki etkilerine değgin kestirmelerle davranış alanlarını kullananların öznel deneyimleri arasında ilişki kurdular. Bu araştırmacıların bulgularının bir özeti aşağıda verilmiştir.

Küçük okul öğrencileri okullarının yeterliliğinin gelişimine, etkinliklere katılmaya zorlama önemli olaylara katılma, gurup etkinliklerine girme, moral ve kültürel değerler elde etme yönünden daha doyurucu olduğunu belirtirlerken; büyük okul öğrencileri daha çok başkalarının eylem ve deneyimleri yolu ile, büyük gurubun parçası olmakla, okullarındaki kişi ve işlerle ilgili bilgi edinmekle ve katılma yolu ile «puan» almakla daha çok doyum elde ettiklerini belirttiler (Gump ve Barker 1964, s. 197).

Wicker (1967) okul büyüklüğünün bir işlevi olarak lise üçüncü sınıf öğrencilerinin bilişsel karmaşa (cognitive complexity) bakımından bir farklılaşma gösterip göstermediklerini araştırdı. Girilip çıkılan (kullanılan) davranış alanlarını betimlemede kullanılan düzenli olgu ve izlenimlerden oluşan fikirlerin (Constructs) sayısı bilişsel karmaşanın bir ölçüsü olarak olarak alındı. Wicker'in bulguları okul davranış alanlarını betimlemede büyük okul öğrencilerinden manidar derecede daha fazla olgu ve izlenimlere dayalı fikri kullandıklarını gösterdi. Diğer bir anlatımla, kullandıkları davranış alanlarını betimlemede küçük okul öğrencileri büyük okul öğrencilerinden daha karmaşıktılar.

Wicker ve Kauma (1974) birleştirilen biri büyük diğeri küçük iki kilise üyelerinin davranış ve duygusal yaşantılarına ilişkin veri topladılar. Bu çalışmanın sonuçları, küçük kilise üyelerinin kendilerini büyük kilise üyelerine daha az yakın hissettiklerini, birleşmiş kilise etkinliklerine katılmaya daha az istekli olduklarını ve daha az katıldıklarını ortaya koydu. Bu ve diğer araştırmalar (Barker ve Gump, 1964; Wicker ve Mehler, 1971; Willems 1965 b) gösterdi ki ekolojik çevre farklılıklarının yol açtığı davranışsal farklılıklar öznel yaşantılarda da farklılıklara yol açabilmektedir. Küçük örgüt üyeleri büyük örgüt üyelerine göre daha büyük ölçülerde sorumluluk, etkinliklere istekli ve katılma zorunluluğu belirttiler.

Özet olarak denebilir ki Barker'in davranış alanları kuramından vardanmış bu ve benzeri kestirmeler (predictions) deneysel olarak desteklenmiştir.

Buraya kadar psikolojide ekolojik yaklaşım genel çizgileriyle tanıtılmaya çalışılmıştır. Gelecek yazımızda bu yaklaşımı getirenlerce geliştirilmiş ve kullanılmış bir araştırma (gözlem) yöntemini tanıtmaya çalışacağız.

Baird, L. L. Big school, small school; A critical examination of the hypothesis. *Journal of Educational Psychology*, 1967, 60, 253-260.

Barker, R. G. Ecology and mativation. In M. R. Jones (Ed.), *Nebraska Symposium on Motivation*. Lincoln, Nebraska: University of Nebraska Press, 1960.

Barker, R.G. On the nature of the environment. *Journal Social Issues*, 1963, 10, No. 4, 17-38.

Barker, R. G. *Ecological Psychology : Concepts and Methods for Studying the Environment of Human Behavior*. Stanford, California: Stanford University Press, 1968.

Barker, R. G. Wanted: An Eco-behavioral Science. In Edwin P. Willems and Harold L. Raush (Ed.), *Naturalistic Viewpoints in Psychological Research*. New York: Holt, Rinehart and Winston, 1969.

Barker, R. G. and Barker, L. S. Behavior units for the comparative study of cultures. In B. Kaplan (Ed.), *Studying Personality Crossculturally*. New York: Harper and Row, 1961 a.

Barker, R. G. and Wright, H. F. *Midwest and its Children*. New York: Harper and Row, 1955.

Brandt, R. M. *Studying Behavior in Natural Setting*. New York: Holt, Rinehart and Winston, 1972.

Gump, P. V. The behavior setting: A promising unit for environmental designers. *Landscape Architecture*, 1971, 61 (2), 130-134. (b)

Gump, P. V. and Barker, R. G. Overview and prospects. In R. G. Barker and P. V. Gump (Ed.), *Big school, small school*. Stanford California: Stanford University Press, 1964. (a)

Gump, P. V. and Friesen, W. V. Participation in nonclass settings. In R. G. Barker and P. V. Gump (Ed.), *Big school, small school*. Stanford, California: Stanford University Press, 1964. (a)

Gump, P.V. and Friesen, W. V. Satisfactions driven from nonclass settings. In R. G. Barker and P. V. Gump (Ed.), *Big school, small school*. Stanford, California: Stanford University Press, 1964. (b)

Sells, S. B. Ecology and the Science of Psychology. In Edwin P. Willems and L. Raush (Ed.), *Naturalistic Viewpoints in psychological research*. New York: Holt, Rinehart and Winston, 1969.

Wicker, A. W. Students experiences in behavior settings of large and small high schools: An examination of behavior setting theory. Unpublished dissertation, University of Kansas, Lawrence, Kansas, 1967.

Wicker, A. W. Cognitive complexity, school size, and participation in school behavior settings: A test of the frequency of criterion hypothesis. *Journal of Educational Psychology*, 1969, 60, 200-203. (a)

Wicker, A. W. Size of church membership and members support of church behavior settings. *Journal of Personality and Social Psychology*, 1969, 13, 278-288. (b)

Wicker, A. W. and Kauma C. E. Effects of a merger of a small and a large organization on members behaviors and experiences. *Journal of Applied Psychology*, 1974, 59 (1), 24-30.

Wicker, A. W. and Mehler, A. Assimilation of new members in a large and small church. *Journal of Applied Psychology*, 1971, 5 (2), 151-156.

Willems, E. P. Forces toward participation in behavior settings. In R. G. Barker and P. V. Gump (Ed.), *Big school, small school*. Stanford California: Stanford University Press, 1964. (b)

Willems, E. P. Participation in behavior settings in relation to three variables: Size of behavior settings, marginality of persons, and sensitivity to audiences. Unpublished doctoral dissertation, University of Kansas, 1965. (b)

Willems, E. P. Planning a rationale for naturalistic research. In E. P. Willems and H. L. Raush (Ed.), *Naturalistic viewpoints in psychological research*. New York: Holt, Rinehart and Winston, 1968.

Willems, E. P. and Raush, H. L. Interpretations and impressions. In E. P. Willems and H. L. Raush (Ed.), *Naturalistic viewpoints in psychological research*. New York: Holt, Rinehart and Winston, 1968.

BİLİMSEL PSİKOLOJİNİN DOĞUŞU

Doç. Dr. Neriman SAMURÇAY

1967 de Fransa'da G. Politzer'in «Psikoloji temellerinin eleştirilmesi» adlı kitabı yayınlandı. Yazarı okuduğumuz zaman, günümüzün üniversite sorunlarıyla yakından ilgili ve geleneksel öğretime başkaldıran bir öğretim üyesiyle karşı karşıya olduğumuzu sanabiliriz. Oysa G. Politzer 1928 de yazmışar bu kitabı (G. Politzer, 1967).

G. Politzer, denemesinin altıncı sahifesinde: «Psikologlar, İsa'nın öğretisini kabul etmiş yabancıların hristiyan olmaları gibi, bilimseldirler,» diyor ve biraz aşağıda şu saplamayı yapıyor :

«Bugünün gerçek psikolojisi elli yıl sonrakilere, bize şimdi simya'nın (alchimie) ve eski çağ felsefesindeki yürüyücülerin (péripatéticienne) sözlü düzmeleri nasıl görünüyorsa, öyle görünecektir.»

Bugün 1979 yılındayız. 1830 de bilimler sınıflamasında Auguste Comte tarafından bitmezlikten gelinen ve 1928 de Politzer tarafından şiddetle eleştirilen psikolojinin bir bilim olarak var olduğu söylenebilir mi?

Psikoloji sorununa bir bilim olarak yaklaşmak ve onun konusunu, yöntemlerini tanımlamak gerçekten son derece güç bir iş.

Psikolojiye henüz başlamış bir kimse, onun ne olduğu konusunda hemen ve sınırları iyi belirlenmiş bir yanıt arıyorsa, işin içine gerçekten girdiği zaman «Psikoloji psişizmin bilimidir» gibi bir tanımın hiç bir biçimde kabul edilemeyeceğini anlayacaktır. Psikolojinin konusu gerçekte, kendi gelişim tarihi içinde değişimlere sahne olacaktır durmaksızın. Ebbinghaus'un dediği gibi, psikolojinin çok uzun bir geçmişi, fakat oldukça kısa bir tarihi vardır.

Psikoloji alanı artık, bazılarının «Modern psikoloji» olarak adlandırabileceği biçimde hazırdır. XIX uncu Yüzyıl, psikolojinin özerk bir disiplin olarak varlığını kabul ettirebileceği bir dönem olmuştur. Sözü edilen bu özerklik, psikoloji sahnesine fizikçiler, fizyolojistler ve tıp doktorları gibi bilimsel uğraşında bulunanların girmesi ve uzmanlaşmış kürsülerin, laboratuvarların açılmasıyla kanıtlanmıştır.

İnsan ve toplumu konu alan bilimlerin çoğunda olduğu gibi, psikoloji için de herkesin

kabul edebileceği kesin bir tanım vermek güçtür. Psikoloji teriminin etimolojisi de bizi bu konuda aydınlatamamaktadır. Yunanca psyche (nefes, ruh, zihin) ve logos (düzenli söz) sözcüklerinden oluşmuş ve «ruhbilim» ya da «ruhun incelenmesi» olarak çevirebileceğimiz psikoloji kavramı, bu anlamı ile belli başlı psikolojik ekollerden hiçbirinin incelediği konuyu açıkça belirtmemektedir. Görünmeyen bir ruh tasarımına dayanan böyle bir anlayış bizi «ruh nedir? Ruhun ölümden sonraya ilişkin varlığından söz edilebilir mi?» biçiminde sorular sormaya götürecektir. Ruhun özünü araştırmaya yönelik bu metafizik uğraşların bilimsel sınırlar içinde yer alamayacağı kuşkusuzdur.

Psikoloji kavramının etimolojik anlamından giderek, onun ne ile uğraştığı sorusuna yanıt bulmanın olanaksızlığı karşısında, en iyisi konuya tarihsel bir açıdan bakmak olacaktır. Psikolojinin kaynağına inmek, uğraşı alanlarının temellerini irdemek suretiyle, sorumuza bir yanıt bulabileceğimizi sanıyoruz.

1 — Psikolojinin Kaynağı

1) Psikoloji Öncesi :

Psikoloji öğrenimine başlayan her öğrenci, bu bilimin en genç bilimlerden biri olduğu yarısıyla karşılaşınca hayrete düşer. Kuşkusuz, kendi kendini ve diğerlerini tanımaya karşılık oluşturan bir Kendiliğindenlikli psikoloji (Psychologie spontanée) ve Theophraste, La Bruyere gibi edebiyatçıların, Montaigne, Pascal gibi ahlakçıların, ya da Aristote, Lucrece gibi filozofların katkısıyla gelişmiş bir Bilim - öncesi psikoloji (Psychologie préscientifique), her zaman var olmuş, süregelenmiştir.

Başlangıçta, felsefe ile bilim arasında bir ayırım olmamakla beraber, psikoloji konularının ele alınışında felsefeye öncelik tanımamız gerekecektir. Aristote'un De Anima adlı yapıtı, bazen doğru gözlemlere dayanan bir biyoloji ürünü olmakla beraber, herşeyden önce de bir metafizik kitabıdır.

İnsanın bilinmesi sorununun bir özgüllük kazanması için aristocu fiziğin ve felsefenin inişe geçmesi beklenecektir. Gerçekte, yeni bir disiplinin doğabilmesi bir yandan yeni sorular ortaya koyan düşüncenin evrimi, diğer yandan da bilginlere yeni araştırma araçlarını sağlan-

ması koşullarına bağlıdır. Psikolojinin bir bilim olarak ortaya çıkmasında, felsefe ve biyoloji alanlarındaki gelişmeler rol oynamıştır.

2) XVII - XIX uncu Yüzyıllar arası Felsefi gelişmeler :

XVII nci Yüzyıldan XIX uncu Yüzyıla kadar olan dönemi izlersek, felsefe alanında bu anlamdaki baş kaldırmanın Descartes ile başlatıldığını görürüz (1596-1650). İnsanda ruh ve beden ikiliğini önermekle Descartes, daha sonraları bir çıkmaza girmiş olsa bile, ilk adımda, psikolojik sorunların bilincine varmaya elverişli bir ortam sağlamış oldu. Mademki ruh ve beden birbirinden ayrı iki mekanizmaydı, o halde her biri için ayrı yaklaşım yolları olmalıydı. Bir yanda doğuştan getirilmiş düşüncüler kaynağı olan ruhun doğrudan doğruya kavranmasına elverişli bir yöntem; diğer yandan da bedeninin mekaniğine ilişkin deneysel araştırmalara olanak sağlayan bir yöntem.

Descartes'in bu yoldaki önerileri İngiltere'de Görgücülük (Empirisme) adı verilen ekolün doğmasına yol açmıştır. Bu ekolün kurucusu olan Locke (1632-1704) bütün düşüncelerimizin, dışımızdaki nesnelere tasarımıları olduklarını, dolayısıyla deneyden geldiklerini söylemektedir. Bu ekole göre sorun, basit düşüncüleri ayırmak ve onların bileşim kanunlarını bulmaktır. Locke böylece, ısrar etmemekle beraber, ilk kez düşüncülerin devamlı ya da almasıklı çağrışımlarından söz etmiştir. Locke'tan başlayarak İngiliz görgücülüğü, daha sonraları (Hartley, 1705-1757) çağrışımı, ruhsal yaşamın en büyük ilkesi olarak düşünmüştür.

James Mill (1773-1836) ve oğlu Stuart Mill (1806-1873) ile kendine gelen çağrışımçılık, düşüncülerin kökeni konusunda tümünden görgücü kalarak, ruhsal yaşamın çözümlenmesine temellenmiş bir psikolojinin oluşmasına yol açtı. Daha sonraları Wundt ve Tichner, düşüncülerin doğuşu ve çağrışımına ilişkin kanunları bulmaya çalışacaklardır.

Fransa'da, Descartes'ı izleyen yeni kuşağın Locke'tan bağımsız hareket etmediğini görürüz. Condillac (1715-1780), La Mettrie (1709-1751), Cabanis (1757-1808), Maine de Biran (1766-1824) psikolojik sorunların araştırılması konusunda, Descartes ve Görgücülük'ten miras bir tutum içinde olmuşlar ve insana değgin gerçekliğin bedensel yanına ilgi duymuşlar, böylece fizyolojik psikolojinin hazırlığını yapmışlardır.

Fransa'da Görgücülük, İngiliz ekolünün doğrudan doğruya etkisi altındaki eklektizme tepki olarak Taine ve Ribot tarafından yeniden kuruldu.

Bu konudaki gelişmeler Almanya'da daha ilginç bir yol izler. Leibnitz'e göre (1646-1716) tözler ya da monadlar, bileşik tözler olarak etkinlik gösterebilirler. Leibnitz tarafından önerilen bu ilke, eylem psikolojisi adı verilen ekole (Brentano, Stumpf) temel oluşturacaktır. C. Wolff (1679-1754), Leibnitz'in izleyicisi olarak XVIII inci Yüzyılda, bu anlamdaki bir psikolojinin olanağına hak tanıyan bir Uşçuluk'u (Rationalisme) sürdürecektir.

Oldukça çelişkili görünmekle beraber, Kant'ın (1724-1804), düşünce düzeyinde psikolojik çalışmaları hızlandırdığını söyleyebiliriz. Kant, psikolojinin bir bilim olabileceği konusunda Wolff'a çatmış, «Ne kendimiz ne de başkaları üzerinde deney yapamayız, içrel gözlem konusunu bozar» demişse de, ondan sonra gelenler, epistemolojik düzeydeki bu iddia üzerinde değil, deney-üstü, Estetik (Esthétique transcendantale) ilkesi üzerinde durmuşlardır: «Zaman ve uzay düşüncüleri, şeylerin basit bir kopyası değil, fakat onları gözönüne alma biçimleridir.

Kant, bu kavramların hangi koşulda bir bilim kurabileceğini soruyor kendisine. Kant sonrası dönem, bu zaman ve uzay düşüncülerinin kökenini ve özünü araştıracaktır. İlk Alman psikologları, Kant'ın kendi kendisine yönelttiği soruya yanıt aramak üzere, zaman ve uzay inşasına ilişkin kuramları ve araştırmaları geliştirmişlerdir.

(Devamıdır)

Haber - Haber - Haber - Haber - Haber - Haber

Psik. Melda AKÇAKIN

Ankara Üniversitesi
Tıp Fakültesi Psikiyatri Kliniği,
Çocuk Psikiyatrisi Bölümü

Ankara Üniversitesi Tıp Fakültesi Psikiyatri Kliniğinin dört yıldan beri süren grup psikoterapileri simpozyumu, bu yıl 23-25 Mayıs tarihlerinde yapılmıştır.

Grup psikoterapisini çok basite indirgeyerek açıklamak gerekirse, terapistin bir hasta yerine, belli sayıda bir hasta gurubunu ele alarak, onunla psikolojik tedaviyi yürütmesidir diye açıklayabiliriz.

Dünyada son 20 yılda, grup psikoterapisi, ruhsal sorunlardaki etkinliği yanında, gerek zaman, gerek parasal ve gerekse insan gücü yönünden daha ekonomik olması nedeniyle özel bir ilgi ve önem kazanmıştır. Memleketimizde de özellikle son yıllarda bazı tıp fakültelerimizde başlayan bu uygulama, psikiyatri eğitim ve uygulaması ile uğraşan diğer kurumlarımızda da özellikle genç meslek üyeleri arasında büyük ilgi toplamıştır.

Ankara Üniversitesi Psikiyatri Kliniğince Türkiye çapında düzenlenen bu simpozyuma bu yılda başta tıp fakülteleri ve diğer psikiyatrik eğitim, uygulama kurumları olmak üzere yurdun tüm yörelerinden ruh sağlığı ile ilgili hekim, psikolog, sosyal hizmet uzmanı, hemşire ve eğitimciler katılmıştır. Ayrıca simpozyuma her yıl olduğu gibi Ankara Tıp Fakültesi Psikiyatri Kliniği öğretim görevlileri dışında, Ankara Üniversitesi Eğitim Fakültesi'nden Prof. Dr. Engin Gençtan, Almanya'dan Prof. Dr. Evers konuk olarak davet edilip, simpozyuma katkıda bulunmuşlardır.

Bu yılda simpozyumda öğleden önce konferanslar verilmiş, öğleden sonra da çeşitli grup uygulamaları yapılmıştır. Guruplardan sonra bu kez konuklarla guruplar oluşturulmuş, gözlemciler izlenimlerini duygu ve düşüncelerini dile getirip, konu ile ilgili tartışmalara katılmışlardır. Böylece bir taraftan bu alanda yetişen gençlerin grup psikoterapisi ile yakınlıklarının sağlanması, diğer taraftanda karşılıklı bilgi ve deneyim alışverişi yapmak olarak özetlenebilecek simpozyumun amacına ulaştığı, izlenimi edinilmiştir.

Simpozyum gelecek yılda Mayıs ayı içinde düzenlenecektir.

DUYURU

XV. ULUSAL PSİKİYATRİ VE NÖROLOJİK BİLİMSEL KONGRESİ

18 - 21 Eylül 1979

İstanbul Üniversitesi Cerrahpaşa Tıp
Fakültesi Temel Bilimler Binasında
yapılacaktır. Arzu edenler yazabilirler.

Tasarım ve İnsan Bilimleri Semineri

Karadeniz Teknik Üniversitesi, Mimarlık Bölümü, Mimari Tasarım Grubunca düzenlenen «Tasarım ve İnsan Bilimleri Semineri», 23-24 Şubat 1979 tarihlerinde Trabzon'da yapıldı. Seminerde fiziki çevre tasarımı ile uğraşanlarla sosyal bilimciler arasında daha yakın bir işbirliğinin olması gereği vurgulandı. Bu işbirliğini gerçekleştirebilmek için de sözkonusu alanlarda uzmanlaşmış kişiler arasında yakın ve sürekli bir iletişimin gerekli olduğu belirtildi. Seminere Sosyal ilimler alanından, Hacettepe Üniversitesi, Psikoloji Bölümü, öğretim görevlisi, Dr. Olcay İmamoğlu, «Psikoloji-mimarlık ilişkisi üzerine» başlıklı bir bildiri ile katıldı; Yine Hacettepe Üniversitesi, Antropoloji Bölümü başkanı Prof. Dr. Bozkurt Güvenç seminerin kapanışındaki konuşmasıyla genel bir değerlendirme yaptı. Seminerde gereğine değinilen işbirliği, gelecekte yapılacak bu tür toplantılara sosyal bilimcilerin daha çok ilgi göstermesiyle mümkün olabilir.